

Др Петар Пауновић

ВИТЕЗОВИ У БЕЛОМ: ЈУБИЛЕЈ – 30 ГОДИНА БЕЗ ВАРИОЛЕ У СВЕТУ

РЕЗИМЕ

Светска здравствена организација је 2010. године, покренула иницијативу обележавања „Јубилеја – 30 година свет без вариоле“, посвећеног искорењивању ове тешке, смртоносне болести. У своме чланку „Витезови у белом“, аутор пише о историјату ове болести у свету, Едварду Ценеру, легендарном енглеском лекару, проналазачу антивариоличне вакцине, о епидемији вариоле на Косову 1972. године, а посебно помиње једну групу лекара специјализаната превентивне медицине која је учествовала у њеном сузбијању а који се не налазе на списку оних који су учествовала у сузбијању поменуте епидемије и судбину Полине Керхони и њене ћерке Розе, које су оболеле и преживеле вариолу.

Кључне речи: вариола, ерадикација, Едвард Ценер, вариола на Косову 1972.

Увод

Светска здравствена организација је 2010. године, на свом сајту, објавила прилоге поводом 30-е годишњице проглашења *ерадикације вариоле у свету*. Победа над вариолом – једном од најтежих заразних болести, која је харала у прошлости, заслужује такву пажњу.

Вариола, или велике богиње у нашем језику, је акутна заразна болест проузрокована вирусом из породице ортопокс вируса. Верује се да је вариола постојала још пре 3 000 година, и да је представљала једну од најфаталнијих болести која је погађала човечанство. Током векова епидемије вариоле шириле су се по свим континентима проузрокујући смрт милиона људи и мењајући токове историје.

У неким старим културама, где је вариола била главни узрок смрти деце у најмлађем узрасту, људи нису давали имена деци, све док не би преживела налет вариоле, што је био случај и на подручју Тимочке крајине у XIX веку и почетком XX века.

Ни најмоћније у историји човечанства није поштедела. Велике богиње су усмртиле енглеску краљицу Мери II, аустријског цара Јозефа I, шпанског

краља Луја I, руског Цара Петра II, шведску краљицу Урлику Елеонору и француског краља Луја XV.

За све то време, током 30 векова постојања вариоле, није био откривен ефикасан лек, док је она убијала 30% заражених, а на 65 до 80% који су преживели, остављала је неизбрисиве трагове у виду ерозија коже нарочито на лицу(рошаво лице) или слепило.

Могућност и начин да се стане пут вариоли тражили су стари лекари у Кини, Индији, лекари Старе Грчке и Рима, средњевековни лекари у Европи, али без великог успеха. Наслућивало се, пре бактериолошке ере, да нека могућност лежи у наношењу гноја из вариоличних пустула на кожу здравих, али би после таквог заражавања ових било много неуспелих, смртних исхода. На тај начин многе заражене здраве особе, уместо да стекну имунитет, умирале су од вариоле. Преживели такву вариолизацију, будили су наду многих истраживача да ће на крају ипак доћи до вакцине која ће ефикасно штитити од вариоле. Током XVIII века, велики број деце у Енглеској умирао је у честим епидемијама вариоле. Енглески лекари су чинили велике напоре да открију спасоносну вакцину, што је успело једном од њих - Едварду Џенеру, који је приметио да од великих богиња не оболевају или оболевају у лакшој форми музачи крава који су преболели кравље богиње. Касније се открило да вирус крављих богиња штити од заразе вирусом великих богиња. Едвард Џенер је 1798. године демонстрирао инокулацију крављих богиња на једном дечаку у Енглеској у намери да му створи имунитет противу великих богиња. Годину дана касније заразио је истог тог дечака вирусом вариоле. Дечак није оболео! Успевши тако Џенер је допринео победи над вариолом. После проналаска вакцине против вариоле спровођена је вариолизација у многим земљама Европе.

Србија није много чекала да започне вариолизацију деце. Први случајеви вариолизације јављају се 1826. године. После 1833. године, вариолизацији деце у Србији, поставља се као озбиљна обавеза окружних физикуса, среских и градских лекара. Кампање вариолизације помагале су власти и свештенство. Због тога, епидемије вариоле у Србији, јењавале су у односу на Бугарску, Румунију и друге земље у њеном окружењу. Ратови при крају XIX века и у другој деценији XX, реметиле су редовну вариолизацију деце, па је то спречило да она сасвим ишчезне из Србије. Последња епидемија вариоле одиграла се у Србији 1930. године.

И у свету, настављена је борба против вариоле, са мање или више успеха. У раним 50-им годинама XX века – 150 година после увођења вакцинације против великих богиња – у свету је још увек било 50 милиона случајева оболелих од вариоле годишње, а до 1967. године, 10 до 15 милиона случајева оболелих сваке године. Године 1967., Светска здравствена организација, интензивирала је план ерадикације вариоле обухватајући 60% светске популације скарификацијом или неким другим облицима вакцинације против вариоле.

Захваљујући успеху у глобалном третману вариоле, она је најзад гурнута у „рог Африке“ - Сомалију где се појавио и последњи случај вариоле настао на природан начин. Још један фатални случај вариоле, догодио се 1978. године у једној лабораторији у Великој Британији. Глобална ерадикација вариоле је потврђена на основу верификација великог броја земаља о активностима и комисије истакнутих научника у децембру 1989. године. Скупштина Светске здравствене организације је објавила да је вариола ликвидирана 1980. године.

Вариола у Југославији 1972. године

У епидемији вариоле у Југославији 1972. године, у периоду од 16. фебруара до 11 априла, оболело је укупно 175 особа, од којих је 35 умрло. Инфекција се појавила у САП Косово где су оболеле 124 особе и умрло 24 оболелих, у ужој Србији где је оболело 49, а умрло 8 лица, у САП Војводини, где је оболела и умрла 1 особа и у СР Црној Гори, где је оболела 1 особа.

Епидемија је откривена 14. марта у болницама у Призрену и Ђаковици где су биле хоспитализиране особе сумњиве на вариолу које су биле из села Раткоца, Демјана и Кушавеца. Вариолом су се заразиле у непосредном контакту са инфициранима од хаџије који је пре тога путовао у хаџилук, по Блиском Истоку где се заразио и оболео од вариоле. 16. марта је потврђено, прегледом материјала под електронским микроскопом, да је реч о вирусу вариоле који је проузроковао ову епидемију.

О вариоли у Југославији, посебно на Косову 1972. године, одржана су два симпозијума, један у Београду други у Примоштену. Штампан је Зборник

радова “Вариола у Југославији 1972. године“ са рефератима саопштених на симпозијуму у Примоштену. Писац ових редова приредио је изложбу фотографија о вариоли, на симпозијуму у Београду, која је изазвала интересовање учесника.

Витезови у белом

30 година после ерадикације вариоле у свету, подсећамо се и учесника у сузбијању вариоле у Југославији 1972. године, поменутих у Зборнику „Вариола у Југославији 1972. године“.

Чим се појавила епидемија вариоле у Југославији, више од 40 година од последње епидемије, дошло је до брзе, организоване и ефикасне акције на њеном сузбијању, која је по тадашњој оцени стручњака била ефикасна и успешна. Иако у то време није било довољно кадрова, недостатак је надокнађен ентузијазмом здравствених радника и добром сарадњом здравствене службе и народа у заједници. Користећи ову прилику Јубилеја, у овом чланку објављена су имена учесника, акције на сузбијању вариоле у Југославији. Списак је преузет из Зборника радова: „Вариола у Југославији 1972. године“:

Н. Анђелковић
 А. Банковић
 С. Борјановић
 Б. Бирташевић
 Д. Целина
 Б. Ћирић
 Н. Дебељковић
 Р. Еремић
 Ј. Гаон
 Ђ. Хенеберг
 Ђ. Јовановић
 С. Крајиновић
 П. Лазаревић
 Р. Линднер

В. Љумовић
 Д. Мел
 Т. Миладиновић
 Д. Мишков
 Б. Никић
 З. Радовановић
 С. Ранитовић
 С. Ристић
 К. Сенкер
 Р. Стјепановић
 Љ. Стојковић
 К. Тмушић
 Н. Врачарић
 Н. Вујошевић
 Б. Вуковић
 Љ. Вукшић
 В. Залад
 А. Здравковић
 В. Зечевић
 С. Зоњић
 В. Зотовић и
 Б. Жарковић,

уједно изражавајући им поштовање, а до сада умрлим, посмртну почаст.

Истовремено, користећи јубиларну годину ерадикације вариоле у свету, Рајачка школа здравља прикључује наведеним именима, у претходно поменутом списку, и списак лекара специјализаната превентивних грана медицине у Републичком Заводу за здравствено заштиту у Београду, који су 16 марта 1972. године, први стигли на Косово – у Ђаковицу, и предвођени пок. Прим др Николом Анђелковићем, почели борбу са вариолом, оставши на Косову 35 дана, све до гашења епидемије. Они су свакодневно радили на терену, вакцинисали и ревакцинисали становништво, спроводили епидемиолошко истраживање и обављали активан надзор над жариштем епидемије, дајући тако важан допринос борби против вариоле на Косову и у Југославији 1972. године. У то време називани су добровољцима, јер су примивши вакцину против вариоле, дан у очи одласка у жариште епидемије, кренули у једну, рекло би се опасну авантуру, ризикујући да и сами оболе од вариоле. Чим су стигли у жариште заразе, започели су вакцинацију против вариоле у самом жаришту епидемије.

Ево, списка лекара на специјализацији превентивних грана медицине у Републичком Заводу за здравствену заштиту у Београду:
 Др Томислав. Радуловић, Топоница (Прокупље)
 Др Драгићевић Ружица, Мрчајевци
 Др Миловановић-Шкунца Станка, Новаља (острво Паг)
 Др Марија Јањић, Закута(срез Краљево)
 Др Радивоје Ђорђевић, Теслић (БиХ)

Др Енвер Бараку (Ђаковица)
 Др Ференц Лазар, Падеј (Чока)
 Др Хасура Слободан (Новска)
 Др Боројев Емилијан (Црепаја)
 Др Станић Бесим (Бијело Поље)
 Др Хилми Бервенику, Приштина
 Др Поповић Станимир, Нештин
 Др Адеми Деваја, Радивојци
 Др Петар Пауновић, Рајац

Ова група лекара, ВИТЕЗОВА У БЕЛОМ, предвођена је била храбрим, преданим своме позиву и веома стручним епидемиологом, Прим. др Николом Анђелковићем, поменути на првом месту, у првом списку учесника на сузбијању епидемије вариоле у овом чланку, у Југославији 1972. године. Сви поменути у овом списку добили су високо признање Председника Републике Орден заслуге за народ са сребрном звездом.

Судбина Розе Керхони

Аутор овог чланка имао је прилику да упозна, у карантинској болници у Ђаковици, болесницу Розу Керхони из села Кушавец. 19-о годишња Роза, лежала је у болничкој постељи са крастама од вариоле по лицу. Поред ње, на болничком кревету, седела је њена мајка - Полина Керхони. Полина Керхони је историјска личност епидемије вариоле на Косову 1972. године. Оболевши од лаког облика вариоле, ишла је од лекара до лекара тражећи помоћ и обилазила родбину и пријатеље „решетајући“ их вирусима вариоле. Тако је, заразивши већи број здравих, вариолом, и не знајући, допринела ширењу епидемије ове опаке болести. Заразила је своју

породицу у којој су оболела и два дечака, млађа браћа Розе Керхони који су подлегли опакој болести.

Вариола је на лицу оних који су је прележали, оставила ружне ожиљке. Рошава лице је био велики проблем за младиће, а посебно за девојке, на овим просторима, где је лепота жена на великој цени. И рошава Роза се нашла у великој неприлици. У време епидемије вариоле на Косову, она је била вереница Љана Паљуција из села Трепетнице у подножју Шаре, који је био у војсци. А после одслужења војног рока, требало ја да с њим ступи у брак. Зато је Роза запала у велико нерасположење јер је мислила да ће јој све то пропасти због рошавог лица. Сваког дана је плакала и повлачила се у себе. „Политика“ је одлучила да помогне младој Албанки.

Ускоро је 19-о годишња Роза отпутовала у Ријеку, где су јој у болници „Здравко Кучар“ „испеглали“ лице. Љан и Роза су се венчали. Током времена родила је два сина, Бернарда и Леонарда. Љан и Роза и наставили су, после свега што их је снашло, да живе у срећи и љубави.

Зашто говоримо о вариоли данас?

Светска здравствена организација је позвала све земље и њихове владе, институције и друге организације да обележе јубиларну 30. годину победе над вариолом. 30 година после проглашења ерадикације вариоле у свету, поменути Јубилеј има смисла, пре свега, због подсећања на генијалног Едварда Ценера, који је створио вакцину противу великих богиња, помоћу које су спашени животи милијарде људи широм планете, Друго, овај Јубилеј има значај и за одавање признања свима здравственим и другим људима који су се против ње вековима борили и ради помена свим њеним жртвама.

Неко ће поставити питање, да ли је могуће да се вариола опет појави у свету. Нема појаве заразне болести без проузроковача и извора заразе, али је за

сваки случај остављена једна количина вакцине у Русији и САД-у којом би се, ако се вариола, на било ком делу планете – појави, могло промјтно, успешно интервенисати.

Подсећање на Јубилеј „30 година свет без вариоле“, има значај и због успеха и победе медицинске науке и струке над једном од најопаснији болести човечанства, која буди наду да је могуће уз помоћ науке и знања, победити и друге болести које сада представљају велики проблем у целом свету као што су: маларија, СИДА, ТБЦ, САРС и грип Х1Н1 као и друге, нове болести које би се појавиле и представљале изазове у XXI веку.

На крају, јубилеј – „30 година свет без вариоле“, буди сећања на појаву епидемије вариоле у Југославији 1972. и победу наше медицине над њом. У борби са епидемијом вариоле, наши здравствени радници су испољили максималну преданост, стручност, ентузијазам и способност, а народ, поверење у њих и спремност на сарадњу, што је било од пресудне важности за победу над вариолом 1972. године.

Додатак фотографије: из збирке др Петра Пауновића

Извори: - Сајт СЗО (WHO)

- Зборник радова „Вариола у Југославији 1972. године“, Београд 1972.
- Дневнички записи
- „Политика“ из 1972. и 1975. године

(Изговорено на редовном састанку секције за историју медицине Српског лекарског друштва, 30. септембра 2010. године.)

